

T.C. VATANDAŞLIĞI ALMIŞ YABANCI UYRUKLU BİREYLERİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

HAZIRLAYANLAR

PROF. DR. SELVA DEMİRALP
DOÇ. DR. CEM ÇAKMAKLI
YARD. DOÇ. DR. SEVCAN YEŞİLTAS

YARIN VAKFI
ŞUBAT 2024

1 Giriş

Bu çalışma, yabancı bir ülke vatandaşlığından T.C. vatandaşlığına geçen bireylerin Türkiye ekonomisine olan etkilerini incelemektedir. Söz konusu bireylerin ekonomi üzerindeki etkileri üretim, enflasyon, tüketim, konut piyasası, kamu harcamaları, emeklilik ve sosyal güvenlik sistemi gibi farklı boyutları ile değerlendirilmiştir.

Raporun ilk bölümünde kullanılan veri seti ve geliştirilen ekonometrik model açıklanmıştır. İkinci bölümde analiz sonuçları detaylı bir şekilde tartışılmıştır. Sonuç bölümünde elde edilen ampirik bulgular özetlenmiştir.

2 Veri Kaynakları

T.C. vatandaşlığına geçen yabancı uyruklu bireylere ait doğrudan veri kamuya açık kaynaklarda yer almamaktadır. Bu zorluğu aşabilmek amacıyla dolaylı bir yaklaşım benimsenmiştir. Farklı veri kaynaklarından faydalanılmış, bu kaynaklardan elde edilen farklı düzeydeki veri setleri birleştirilerek orjinal bir veri seti oluşturulmuştur. Bu veri setlerine ait bilgiler aşağıdaki alt bölümlerde detaylandırılmıştır.

2.1 Ülke Düzeyinde Veri

Türkiye'ye göç edenlerin yaş, cinsiyet ve uyruk gibi demografik özelliklerine yönelik verilere, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) “Uluslararası Göç İstatistikleri” veri tabanından erişim sağlanmıştır.¹ Türkiye nüfus sayımı bilgilerine Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) “Nüfus ve Demografi” veri tabanından ulaşılmıştır.²

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı'nın kamuya açık veri tabanından, 2005 ile 2022 yılları arasında Türkiye'de ikamet izni, uluslararası koruma veya geçici koruma statüsü ile

¹İlgili veriler [TUIK \(2022\)](#) adresinden kamuya açıktır.

²İlgili veriler [TUIK2 \(2022\)](#) adresinden kamuya açıktır.

bulunan göçmenlerin sayısına ve düzensiz göç sayısına ulaşmıştır.³

Kişi başına düşen hükümet bütçe harcamalarının göçün etkisiyle nasıl değiştiğini incelediğimiz bölümde kullandığımız Genel Yönetim Mali İstatistikleri'ne Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü sayfasındaki veri tabanından 2006-2023 yılları için erişim sağlanmıştır (bkz. [Maliye \(2023\)](#)).

2.2 Bölge Düzeyinde Veri

Göçmenlerin gayrimenkul piyasası üzerindeki etkilerini incelediğimiz bölümde, Türkiye İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS)⁴ Düzey-2 (26 bölge) bazında Konut Fiyat Endeksi (KFE) serisi kullanılmıştır. Bu seriye aylık frekansta (2011 Mayıs-2023 Kasım) için Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası "Reel Sektör İstatistikleri" veri tabanından erişim sağlanmıştır.⁵

Aynı analizde, vatandaşlığa (Türk vatandaşları veya Yabancı uyrukular⁶) göre göç (Türkiye'ye gelen ve Türkiye'den giden) istatistikleri kullanılmıştır. Bu istatistiklere 2016-2022 yılları için İBBS 3. Düzey (81 il) bazında TÜİK "Uluslararası Göç İstatistikleri" veri tabanından erişim sağlanmıştır.⁷ Bu serinin 2016 yılı baz alınarak, her ildeki Türk vatandaşı ve yabancı nüfusun toplam nüfustaki oranı hesaplanmış ve bu oranın önceki yıllarda sabit kalacağı varsayımıyla Bölüm 2.1'de bahsi geçen ülke düzeyinde göçmen verisi 2011-2015 yılları için 81 ile paylaştırılmıştır. Böylelikle 2011-2022 yılları için göç serisi elde edilmiştir.

Bu veri önce TÜİK "Ulusal Hesaplar" (bkz. [TUIK3 \(2022\)](#)) veri tabanından erişime

³Örneğin, ikamet izni olan göçmen bilgisine [Göçİdaresi \(2022\)](#) adresinden ulaşılabilir.

⁴Avrupa Birliği ülkelerinin kullandığı İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması içinde Türkiye için kullanılan sınıflandırmadır.

⁵İlgili veriler [TCMB \(2023\)](#) adresinden kamuya açıktır.

⁶Yabancı uyruklu nüfus kapsamında; referans tarihinde geçerli ikamet veya çalışma iznine sahip kişiler, uluslararası koruma kimlik belgesi gibi ikamet izni yerine geçen kimlik belgesi olan ve referans tarihinde geçerli adres beyanı olan kişiler ve izinle Türk vatandaşlığından çıkmış referans tarihinde geçerli adres beyanı olan mavi kart hamili kişiler değerlendirilmiştir. Kurs, turizm, bilimsel araştırma vb. nedenlerle 3 aydan kısa süreli vize veya ikamet iznine sahip yabancılar ile geçici koruma statüsüyle ülkede bulunan Suriyeliler nüfusa dâhil değildir.

⁷İlgili veriler [TUIK \(2022\)](#) adresinden kamuya açıktır.

açık İBBS 3. Düzey (81 il) bazında GSYİH (zincirlenmiş hacim) serisi (2004-2022) ile birleştirilmiş, sonrasında İBBS 2. Düzey (26 bölge) bazına indirgenerek aynı bazdaki KFE serisi birleştirilmiştir.

2.3 Sektör Düzeyinde Veri

Göçmenlerin Türkiye ekonomisine etkilerini talep ve işgücü kanallarına odaklanarak incelediğimiz bölümlerde (Bölüm 4, Bölüm 6 ve Bölüm ??) sektör düzeyinde analizler gerçekleştirilmiş ve bu analizlerde birçok farklı veri tabanından yararlanılmıştır. Bu veri tabanları aşağıda detaylandırılmıştır.

Sektör düzeyindeki tüketim harcamaları, işçi maliyetleri, üretim, katma değer ve sermaye gelirleri bilgilerine OECD Uluslararası Ülke Girdi-Çıktı (ICIO) Tabloları'nın 2021 yılına ait sürümünden ulaşılmıştır. ICIO Tabloları, 1995 ile 2018 arasında 69 ülke için yıllık frekansta ulusal hesaplar verisi sağlar (69. ülke dünyanın geri kalanını temsil eder). Bu uluslararası standart veri, her ülke için sektör düzeyinde detaylı bilgi sunmaktadır ve 2 haneli ISIC Revizyon 4 kodlarını kullanarak 45 sektörü temsil etmektedir. Bu sektörler ise OECD ISIC Rev. 4 kodlama sistemi ile etiketlenmiştir.⁸

Bir c ülkesi içindeki s endüstrisi için, çıktı ya bir nihai mal ya da ara mal olabilir. Bunu temsil etmek için, ICIO Tabloları iki bölüme ayrılır. Girdi-çıktı segmenti, 2484×2484 matris içerir, burada çapraz-bloklar endüstriler arası ara malların ve hizmetlerin ulusal işlem akışlarını temsil ederken, çapraz-dışı bloklar ihracat ve ithalat yoluyla endüstriler arası akışları temsil eder. Nihai talep segmenti, 69 ülkedeki 45 endüstri için 2484 giriş içerir. Herhangi bir endüstri-ülke kombinasyonu için, nihai talep, mal ve hizmetler için toplam harcamayı temsil eder.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın kamuya açık veri tabanından, 2009 ile 2021 yılları arasında çalışma izni sahibi olan göçmenlerin sayılarına ve bu izinlerin sektörel

⁸İlgili veriler [OECD \(2021\)](#) adresi üzerinden kamuya açıktır.

dağılımına erişim sağlanmıştır.⁹

Çalışma izniyle iş piyasasına giren göçmenlerin ilgili sektörün toplam istihdamındaki oranını hesaplamak için Eurostat veri tabanından faydalanılmıştır. Eurostat, cinsiyet, yaş ve detaylı ekonomik faaliyetlere göre istihdam verileri sunar. Bu veriler, 2008'den itibaren NACE Revizyon 2 sektör kodlama sistemine göre yapılan sınıflandırmalarla sunulmaktadır. Eurostat Rev. 2 Düzey-2 sektör kodlama sistemi ile OECD ISIC Rev. 4 sektör kodlama sistemi arasındaki eşleşme yapıldıktan sonra; 45 alt sektörde çalışma izni olan göçmenlerin toplam istihdamdaki oranı hesaplanıp analizimize dahil edilmiştir.¹⁰

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun kamuya açık veri tabanından, 2009 ile 2021 yılları arasında kayıt dışı istihdam oranlarına ve bu oranların NACE Revizyon 2 Düzey-1 sektör kodlama sistemi göre hazırlanmış sektörel dağılımına [SGK \(2021\)](#) adresinden erişim sağlanmıştır.

3 Demografik Özellikler

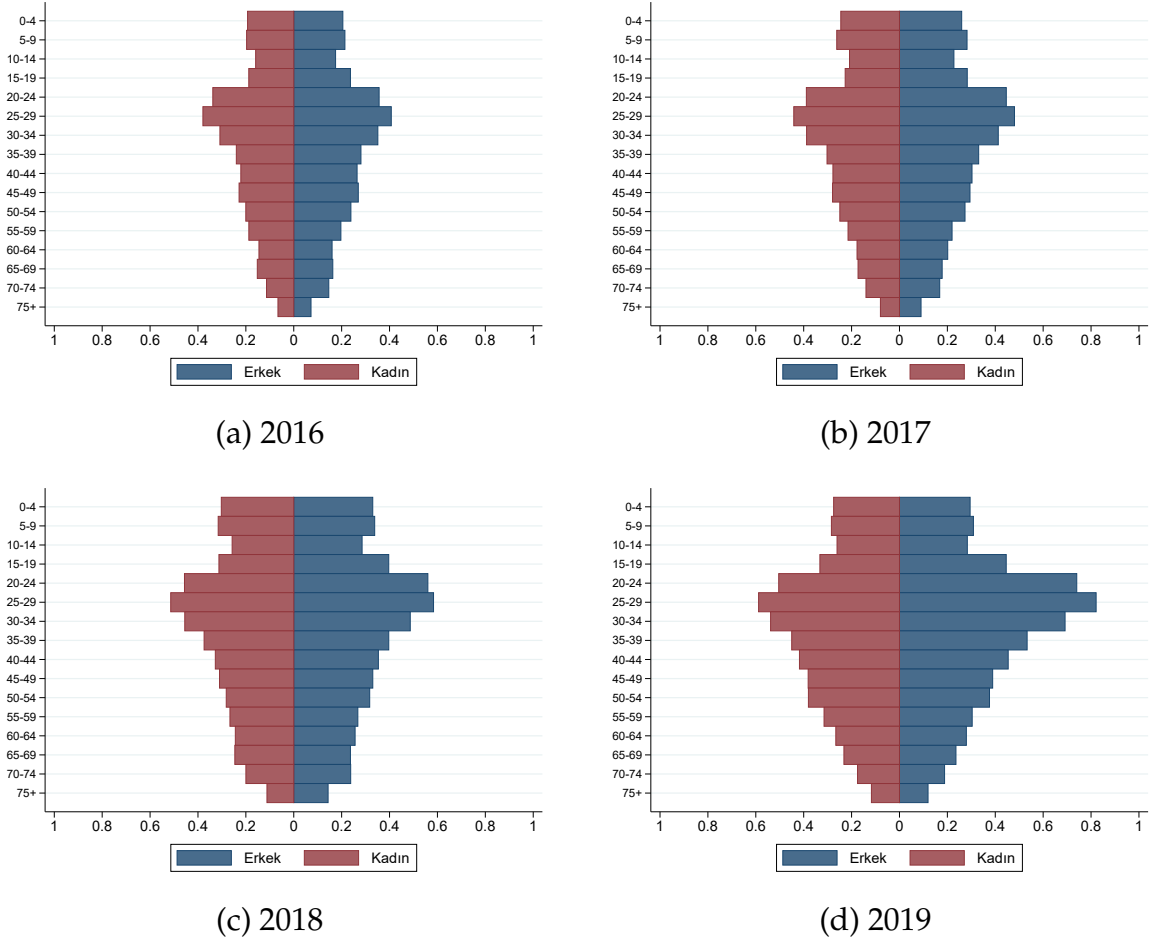
Kamuya açık veri tabanları T.C. vatandaşlığına geçen göçmenlere ait doğrudan veri içermediği için analizler toplam göçmen nüfus üzerinden hareket edilerek yapılmıştır. Şekil 1'de 2016 yılından bu yana Türkiye'ye göç eden bireylerin cinsiyet ve yaş kategorilerine göre zaman içinde dağılımı farklı panellerde gösterilmiştir. Bu dağılımlar her yaş ve cinsiyet grubundan göçmenin Türkiye nüfusuna oranına göre sunulmuştur. Söz konusu dağılımlar göz önüne alındığında, bütün panellerde ortak bazı özellikler göze çarpmaktadır. Öncelikle, cinsiyet farketmezsiniz göçmenlerin ağırlıklı olarak 20-35 yaş arasındaki genç bireylerden oluştuğu görülmektedir. Bu durum özellikle 2019, 2021 ve 2022 yılında daha belirgindir. Dikkat çeken diğer bir durum da özellikle bu 3 yılda oluşan göçte erkeklerin (mavi) kadınlardan (kırmızı) daha fazla olmasıdır. Kadın ve erkek

⁹Örneğin, bu verilerin arşivlendiği 2019 yılına ait çalışma raporuna [CSGB \(2019\)](#) adresi üzerinden erişilebilir.

¹⁰Eurostat'ın resmi web sitesinden ([Eurostat \(2022\)](#)) bu verilere erişilebilir.

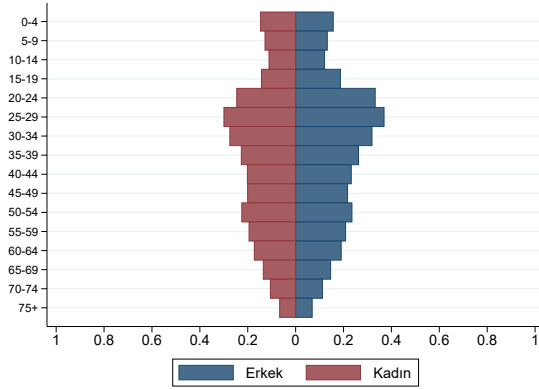
oranındaki bu eşitsizlik özellikle 20-35 yaş grubunda ortaya çıkmaktadır. Bu gözlem, genç erkeklerin istihdam imkanları daha kısıtlı ülkelerden iş gücüne katılmak amacı ile Türkiye'ye göç ettikleri varsayımı ile tutarlıdır.

Şekil 1: Göçmenlerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı (2016-2022)

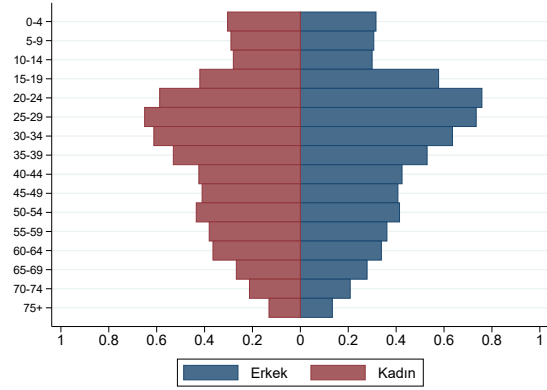

NOT: Şekil 1 göçmenlerin yaş ve cinsiyet dağılımını göstermektedir. Her alt panel farklı bir yıla ait dağılımları sunmaktadır. y ekseninde yaş aralıkları sıralanırken, x ekseninde sıfırın sağındaki maviyle boyanmış çubuklar erkek göçmenlerin Türkiye nüfusundaki oranını (%) temsil etmektedir. Sıfırın solunda kırmızıyla boyanmış çubuklar ise kadın göçmenlerin Türkiye nüfusundaki oranını (%) göstermektedir.

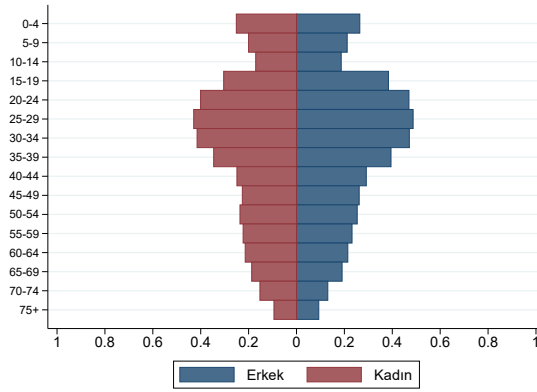
Şekil 1 (Devamı): Göçmenlerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı (2016-2022)

(e) 2020

(f) 2021

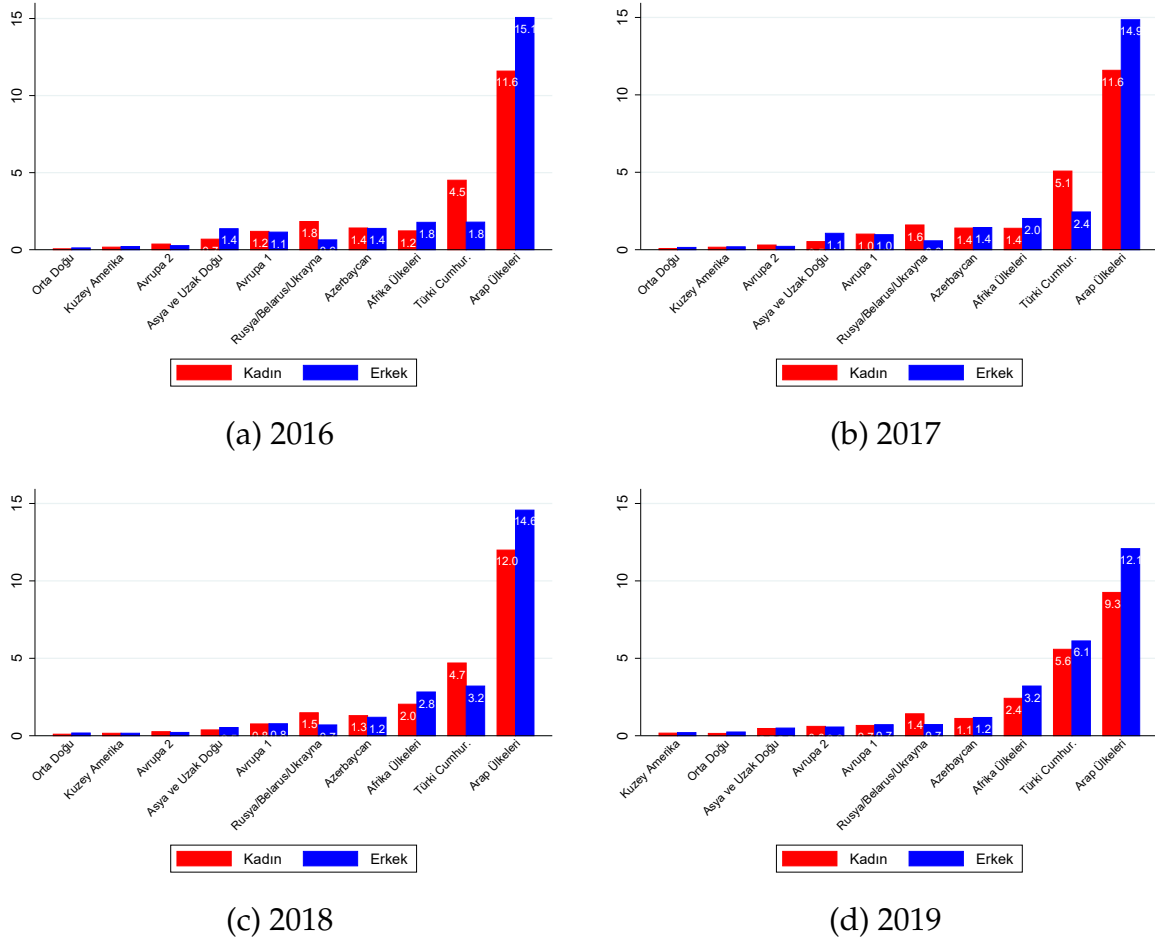

(g) 2022

NOT: Şekil 1 göçmenlerin yaş ve cinsiyet dağılımını göstermektedir. Her alt panel farklı bir yıla ait dağılımları sunmaktadır. y ekseninde yaş aralıkları sıralanırken, x ekseninde sıfırın sağındaki maviyle boyanmış çubuklar erkek göçmenlerin Türkiye nüfusundaki oranını (%) temsil etmektedir. Sıfırın solunda kırmızıyla boyanmış çubuklar ise kadın göçmenlerin Türkiye nüfusundaki oranını (%) göstermektedir.

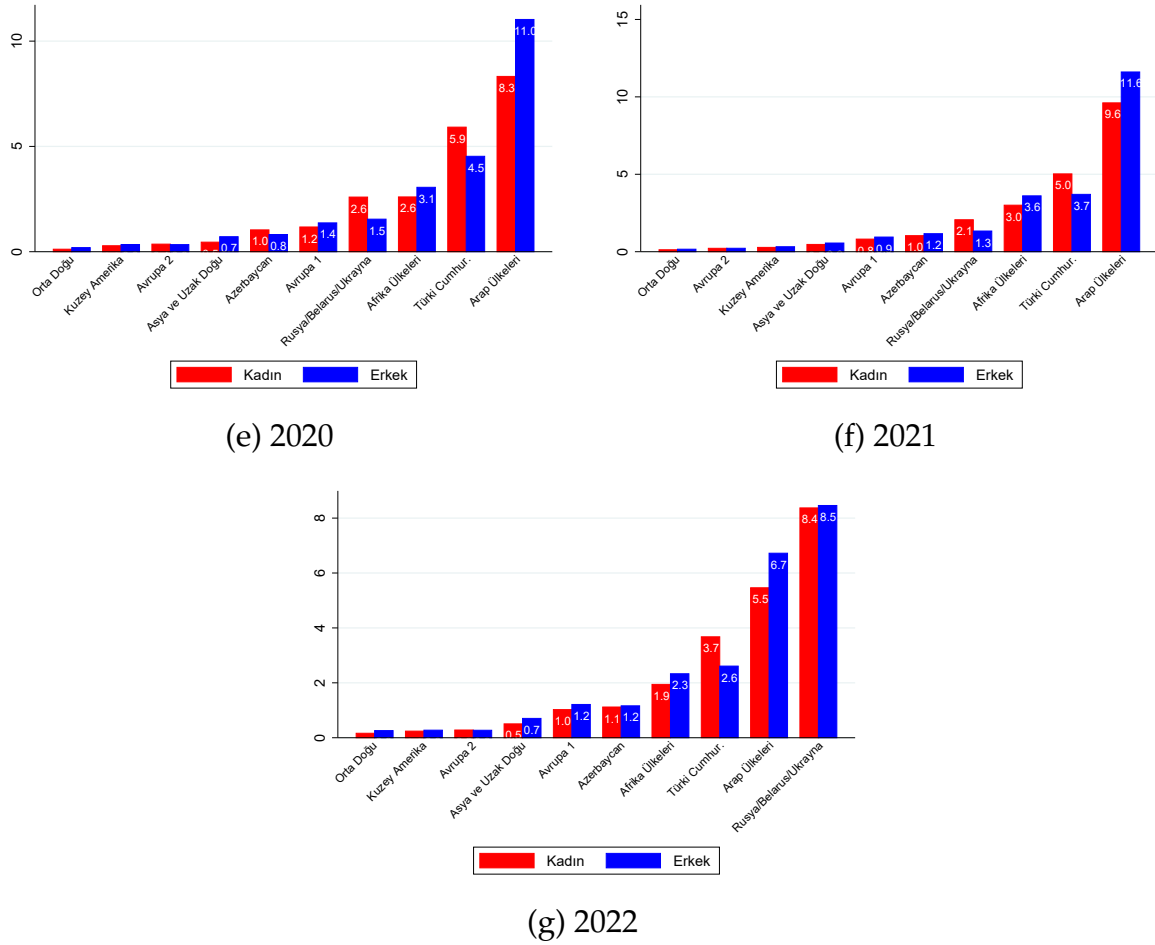
Şekil 2'deki görselde göç edenlerin uyruklarına yer verilmiştir. Genelde en çok göçün Suriye ve Irak'ı da içeren Arap ülkelerinden geldiği görülmektedir. Bunu Türkmenistan ve Tacikistan gibi Türki cumhuriyetler takip etmekte, sonrasında ise Afrika ve diğer bölgeler gelmektedir. Arap ülkelerinden gelen göç yapısına bakıldığında erkeklerin kadınlardan daha fazla olduğu görülmektedir.

Şekil 2: Göçmenlerin Uyruklarına Göre Dağılımı (2016-2022)

NOT: Şekil 2, göçmenlerin uyruklarına göre dağılımını göstermektedir. Her alt panel farklı bir yıla ait dağılımları sunmaktadır. x eksenindeki sütunlar cinsiyete göre renklendirilmiş olup her sütun ikilisi farklı bir ülke grubunu temsil etmektedir. Söz konusu gruplar; kapsadığı ülkelere ait bölge, milliyet, gelişmişlik seviyesi özellikleri göz önüne alınarak oluşturulmuştur. Ülke gruplarına ait detaylar şu şekildedir. Afrika Ülkeleri: Mısır, Sudan, Libya, Fas, Cezayir, Yemen, Somali, Nijerya, Etiyopya ve Senegal; Arap Ülkeleri: İran, Afganistan, Irak, Suriye, Pakistan, Filistin, Lübnan ve Tunus; Avrupa 1: Almanya, Fransa, Birleşik Krallık ve Avusturya; Avrupa 2: İsveç, Hollanda, Bulgaristan, Yunanistan; Asya ve Uzak Doğu: Hindistan, Çin ve Endonezya; Kuzey Amerika: Amerika Birleşik Devletleri, Kanada; Orta Doğu: Suudi Arabistan, Kuveyt; Türkiye Cumhuriyetleri: Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Gürcistan, Tacikistan, Kırgızistan. y eksenindeki değerler, ilgili ülke grubu ve cinsiyet ikilisinin toplam göçmen nüfusu içindeki oranını (%) göstermektedir. Aynı şekilde, bu değerler sütunların içinde açıkça yazılmıştır. Sütunlar üzerindeki değerlerin toplamının 100'e eşitlenmemesi, 1000 kişinin altındaki göçmenlerin uyruklarının "Diğer" kategorisinde değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Mevcut sütunların büyüklüğünü bastırmamak adına, "Diğer" kategorisi ayrı bir sütun olarak panellerde sergilenmemiştir.

Şekil 2 (Devamı): Göçmenlerin Uyruklarına Göre Dağılımı (2016-2022)

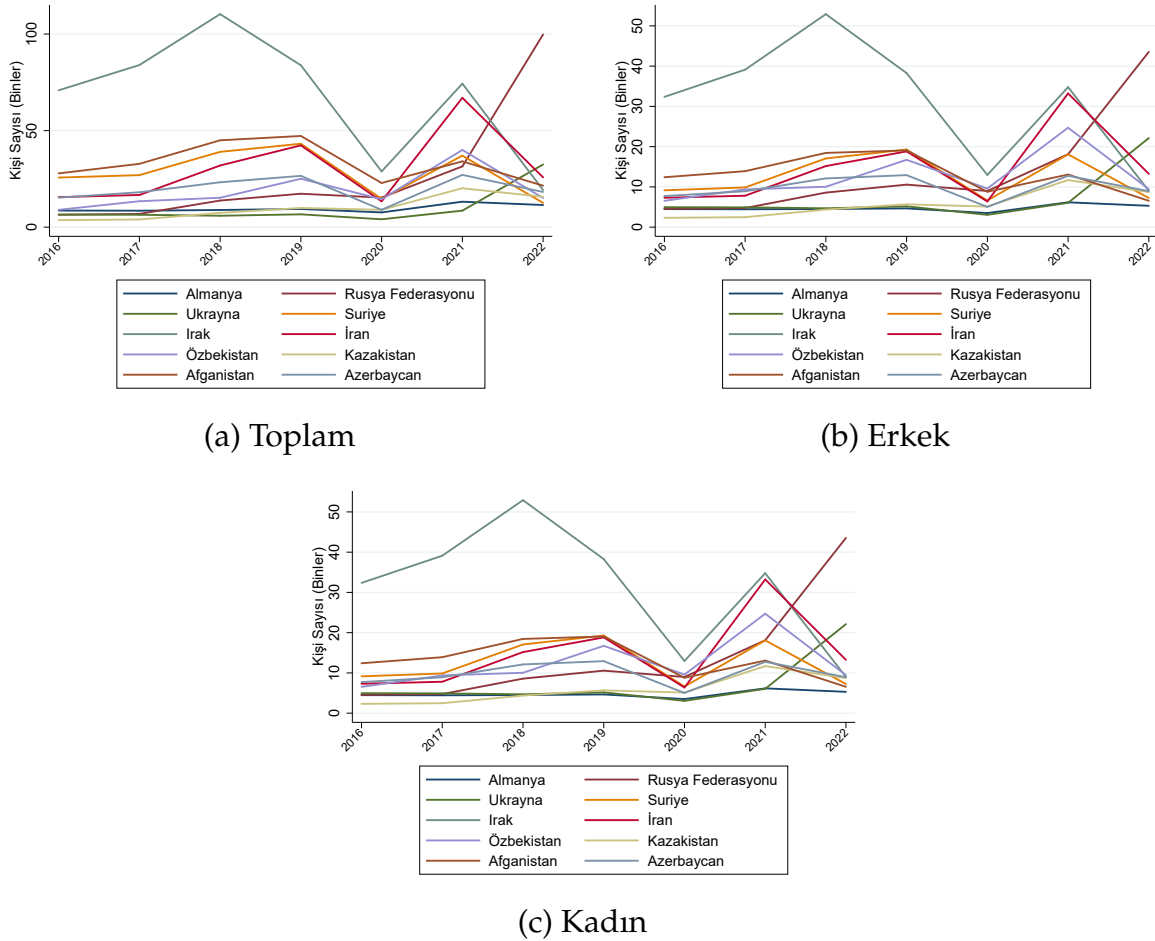

NOT: Şekil 2, göçmenlerin uyruklarına göre dağılımını göstermektedir. Her alt panel farklı bir yıla ait dağılımları sunmaktadır. x eksenindeki sütunlar cinsiyete göre renklendirilmiş olup her sütun ikilisi farklı bir ülke grubunu temsil etmektedir. Söz konusu gruplar; kapsadığı ülkelere ait bölge, milliyet, gelişmişlik seviyesi özellikleri göz önüne alınarak oluşturulmuştur. Ülke gruplarına ait detaylar şu şekildedir. Afrika Ülkeleri: Mısır, Sudan, Libya, Fas, Cezayir, Yemen, Somali, Nijerya, Etiyopya ve Senegal; Arap Ülkeleri: İran, Afganistan, Irak, Suriye, Pakistan, Filistin, Lübnan ve Tunus; Avrupa 1: Almanya, Fransa, Birleşik Krallık ve Avusturya; Avrupa 2: İsveç, Hollanda, Bulgaristan, Yunanistan; Asya ve Uzak Doğu: Hindistan, Çin ve Endonezya; Kuzey Amerika: Amerika Birleşik Devletleri, Kanada; Orta Doğu: Suudi Arabistan, Kuveyt; Türkiye Cumhuriyetleri: Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Gürcistan, Tacikistan, Kırgızistan. y eksenindeki değerler, ilgili ülke grubu ve cinsiyet ikilisinin toplam göçmen nüfusu içindeki oranını (%) göstermektedir. Aynı şekilde, bu değerler sütunların içinde açıkça yazılmıştır. Sütunlar üzerindeki değerlerin toplamının 100'e eşitlenmemesi, 1000 kişinin altındaki göçmenlerin uyruklarının "Diğer" kategorisinde değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Mevcut sütunların büyüklüğünü bastırmamak adına, "Diğer" kategorisi ayrı bir sütun olarak panellerde sergilenmemiştir.

Türki cumhuriyetlerde ise bunun tersi bir durum göze çarpmaktadır. Bu ülkelerden gelen göçmenlerde kadınların ağırlığı erkeklerden daha fazladır. 2020 yılından itibaren Rusya-Ukrayna savaşı göç istatistiklerine yansımaya başlamıştır. 2022 yılına gelindiğinde

ise hem kadınlarda hem erkeklerde ana göç kaynağı Rusya ve Ukrayna olmuştur. Arap ülkelerinden gelen göçmenlerin aksine Rusya ve Ukrayna'dan gelen göçmenler arasında kadın ve erkek sayısı birbirine daha yakındır (Bknz. Şekil 2)

Şekil 3: Türkiye'ye 2022 Yılında En Fazla Göç Veren 10 Ülkeden 2016-2022 Yılları Arasında Türkiye'ye Göç Eden Kişi Sayısı

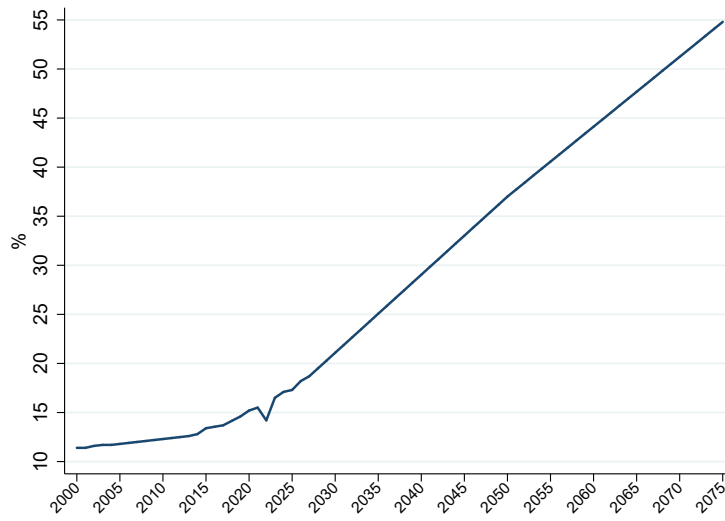

NOT: Şekil 3'de, Türkiye'ye 2022 yılında en fazla göç veren 10 ülkenin 2016-2022 yılları arasındaki nüfusu gösterilmektedir. Her ülke farklı bir renkle temsil edilmiştir. Üç alt panel sırasıyla ilgili ülke uyruğuna ait toplam göçmen sayısını, erkek göçmen sayısını ve kadın göçmen sayısını sergilemektedir.

Bir ülkedeki sosyal güvenlik sisteminin gücünü ölçmenin bir yolu o ülkedeki yaşlı nüfusun çalışma çağındaki nüfusa oranını incelemektir. Bu oranın azalması yaşlı nüfusa bakacak genç nüfusun artması anlamına geleceği için sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilmesi açısından olumludur. Yaşlı nüfus ile çalışma çağındaki nüfus arasındaki demografik oran, 20 ile 64 yaş arasındaki çalışma çağındaki insan sayısına karşılık

gelen 65 yaş ve üstü bireylerin sayısını ifade eder. Bu gösterge yüzde olarak ölçülür. Yaşlılık-çalışma çağı oranlarının evrimi, ölüm oranları, doğum oranları ve göçlere bağlıdır. OECD ülkelerinde, yaşam beklentisinde uzun süreli artışlar görülmekte ve çoğu analistin tahminlerine göre bu artışın devam etmesinden endişe duyulmaktadır. Bu da daha fazla yaşlı insan ve muhtemelen daha fazla emekli anlamına gelerek yaşlılık-çalışma çağı oranlarını artıracaktır.

Şekil 4: Yaşlılık-çalışma çağı oranı

NOT: Şekil 4 Türkiye nüfusu için yaşlılık-çalışma çağı oranını göstermektedir.

Kaynak: <https://data.oecd.org/pop/old-age-dependency-ratio.htm>

Şekil 4 söz konusu göstergeyi, 2000-2075 yılları arasındaki OECD verisi kullanılarak Türkiye nüfusu için göstermektedir. Aynı gösterge göçmen nüfusunda 2022 yılı itibariyle % 6,9 olarak ölçülmüştür. Eğer 2022 yılındaki göçmen nüfusun yarısı Türk vatandaşı olursa ve bu oran hesaplamaya dahil edilirse, 2022 değeri % 14,2'den % 14,01'e düşer. Bu durum, 2050 ve 2075 projeksiyonlarının aşağı yönde revize edilmesini gerektirir.

4 Üretim Üzerine Etkiler

Göçmenlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin hesaplanmasında yazarların [Çakmaklı et al. \(2023a\)](#)'de geliştirdikleri model kullanılmıştır. [Çakmaklı et al. \(2023b\)](#)'de geliştirilen çerçeve, perspektif sağlaması açısından burada özetlenmiştir. Bu modelin en önemli özelliği bir ekonomiyi o ekonomiyi oluşturan sektörleri ve bu sektörlerin birbirleri arasındaki ilişkiyi ele alarak modellemesidir. Bu özellik bize göçmenlerin ve onların vatandaşlığa geçmesinin etkilerini sektörel bazda ve nihayetinde bu sektörlerin toplamı olarak ekonomi genelinde ele almamıza olanak sağlamaktadır.

Model hesaplamalarında, Bölüm 2.3'te detaylandırılan OECD Ülke Girdi-Çıktı (ICIO) Tabloları'nın 2021 yılında güncellenmiş veri tabanı kullanılmıştır. Söz konusu veri tabanı, OECD ISIC Rev. 4 kodlama sistemi ile etiketlenen 45 sektöre ait üretim, katma değer, iş gücü, ara ürün, nihai talep gibi değişkenlere ait bilgiler içermektedir.

Modelde farklı senaryoları ele alırken yapılan varsayımlar şu şekilde özetlenebilir. Öncelikle modelde her bir sektörde çalışan işgücünün o sektöre özel işgücü olduğu, yani diğer sektörlerle geçişinin mümkün olmadığı varsayımı vardır. Ayrıca, literatürle tutarlı olarak, işgücü ücretlerinde nominal olarak bir düşüşün mümkün olmadığı, dolayısıyla ücretlerde aşağı doğru katılık olduğu varsayılmıştır. Bu analizleri yaparken 2023 itibarıyla Türkiye'de bulunan 5.2 milyon göçmenin vatandaşlığa geçip belli oranlarla işgücüne katıldığı varsayılmıştır. Bunu yaparken öncelikle bu göçmenlerin tamamı ya da belli bir kısmı sektörlerle paylaştırılmıştır. Bu paylaşımı gerçekleştirirken şu andaki göçmenler arasında çalışma iznine sahip olanlar değerlendirilmiştir. Kamuya açık kaynaklarda mevcut olan veri, çalışma iznine sahip olanların sektörel dağılımları olduğundan, bu dağılımın genel olarak senaryolarımızda vatandaşlığa geçecek göçmenler arasında da gerçekleşeceği varsayılmıştır. Dolayısıyla analizin merkezini halihazırda varolan sektörel işgücüne vatandaşlığa yeni geçen göçmenler eklendiğinde bunun sonucunda Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)'da nasıl bir değişim olacağı sorusuna verilecek cevap

oluşturmaktadır. Bu çerçeve içinde kullanılan senaryolar şu şekilde tanımlanabilir: Göçmenlerin yüzde X'i vatandaşlığa geçmiş olsun. Bu bireylerin beraberlerinde aileleri ile göç ettikleri varsayılın. Bu yeni vatandaşların yüzde 50'si işgücüne katılacak, fakat geri kalan yüzde 50 de işgücüne katılmasa da toplam talepte bir artış yaratacaklardır. Vatandaşlığa geçmeyen geri kalan yüzde 1-X kadar göçmen ise ülkelerine geri dönecektir. Bunun iki dönemi içeren bir model olduğu düşünülürse vatandaşlığa geçiş işlemlerinin olduğu ikinci dönemi uzun vadeli düşünmekte ve bu varsayımları o şekilde ele almakta fayda vardır. Bu artışa neden olan talep şokunun ise bu vatandaşların toplam nüfusta yarattığı artış kadar olacağı varsayılmıştır. Yani vatandaşlığa katılan ve işgücüne dahil olmayan her bir bireyin hali hazırda işgücü dışında kalan vatandaşlarımızın yarattığı ortalama talep kadar bir artış oluşturacağı varsayılmıştır. Bu anlamda ele alınan senaryolar şunlardır. İlk senaryo X'i yani toplam göçmenlerin vatandaşlığa alınan kısmı yüzde 10 olarak almış, daha sonra bu oran yüzde 20, 30, ... 100'e kadar çıkarılmıştır. Bulgular Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1: Göçmenlerin Türkiye Ekonomisine Etkileri: GSYİH'ya Katkı

Vatandaşlığa geçen göçmen oranı, %X:	%10	%20	%30	%40	%50	%60	%70	%80	%90	%100
GSYİH Değişimi, %	0,35	0,69	1,04	1,39	1,73	2,08	2,42	2,77	3,11	3,46
Kişi başı GSYİH Değişimi, %	-0,26	-0,52	-0,79	-1,04	-1,29	-1,54	-1,79	-2,03	-2,28	-2,52

NOT: Tablo 1, göçmenlerin Türkiye ekonomisine üretim kanalı üzerinden "GSYİH değişimi" ve "kişi başı GSYİH değişimi" olarak hesaplanan etkilerini sunmaktadır. Tablodaki değişim değerleri vatandaşlığa geçen göçmen oranına göre farklılaşmaktadır.

Sonuçlar incelendiğinde göçmenlerin vatandaşlığa geçerek işgücüne alınmasının GSYİH üzerine etkisinin pozitif olduğunu görülmektedir. Bu sonuç beklentilerle tutarlıdır. Daha fazla işgücü daha fazla üretim sağlamaktadır (birinci satır). Baz senaryo olarak göçmenlerin vatandaşlığa geçme oranını yüzde 50 olarak kabul ettiğimizde üretim artışı yüzde 1.7'ye çıkmaktadır. Bu oran yüzde 100'e vardığında işgücündeki bu yüksek artış ile birlikte GSYİH'daki artış yüzde 3,46'ya ulaşmaktadır.

İşgücündeki artış ile birlikte yeni eklenen vatandaşlar ülke nüfusunu da artırmaktadır.

Bu anlamda, GSYİH artışının ötesinde kişi başı GSYİH'ya bakıldığında benzer artışlar bu göstergede gözlenmemektedir (ikinci satır). Bunun nedeni, vatandaş sayısındaki artış sonucu GSYİH artış hızının nüfus artış hızının gerisinde kalmasıdır. Bu bulgunun altında yatan iki sebep düşünülebilir. Öncelikle göçmenler aileleri ile beraber geldikleri sürece istihdam artışı nüfus artışına göre daha düşük kalacaktır. İkinci olarak ekonomide ölçek etkisinden ziyade azalan getiriler söz konusudur. Yani artan emeğe karşılık sermaye aynı oranda artmadığı zaman işgücü verimliliği düşmektedir. Bu anlamda, hesapladığımız her senaryoda kişi başı GSYİH gerilirken bu gerileme vatandaşlığa geçiş oranları ile doğru orantılıdır.

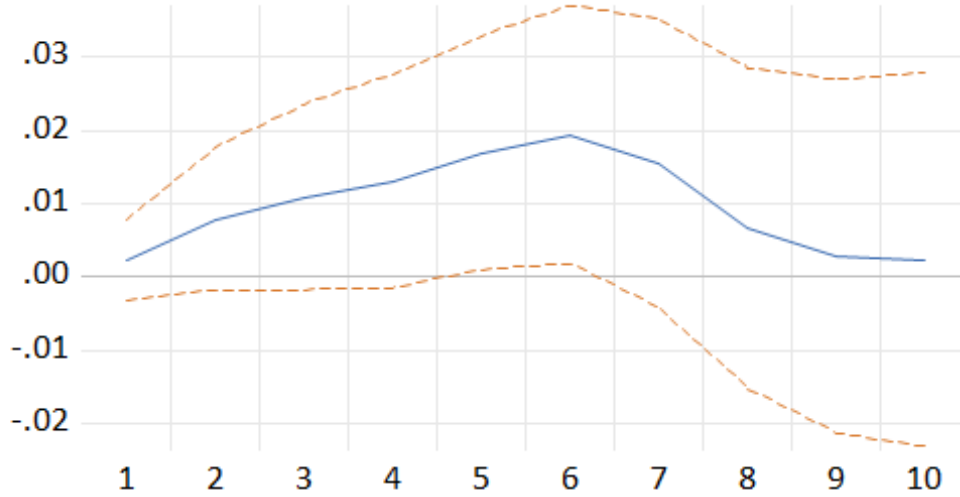
Sektörlerdeki gelişmelere bakıldığında ise işgücü artışının yüzde olarak en yüksek olduğu sektörlerin madencilik destek hizmetleri, tekstil, ahşap ve ahşap ürünleri, kauçuk ve plastik ürünleri, ve ulaşım destek hizmetleri sektörlerinde olduğunu gözlemlenmektedir. Bu anlamda, sözkonusu sektörlerde ücret artışları daha düşük kalmaktadır. Bunun bir sonucu olarak reel üretim artışları diğer sektörlerle göre daha yüksek çıkmaktadır. Öte yandan, kömür ve petrol ürünleri gibi işgücü şokunun az olmadığı ama yine de ücret artışlarının yüksek hesaplandığı sektörler bulunmaktadır. Bunun nedeni, diğer sektörlerdeki üretim artışının bu sektörden elde edilen girdiye olan talebi artırması ve bu talep artışına işgücü artışının yeteri kadar karşılık verememesidir. Bütün bu ilişkiler göze alınıp, sektörlerin ölçek ekonomisinden faydalanamaması da bu tabloya eklendiğinde GSYİH'daki artış nüfustaki artışa denk gelememektedir. Bu bulgu, GSYİH ve kişi başı GSYİH'da göçmenlerin zıt etkiler yaratmasına sebep olmaktadır.

5 Enflasyon Üzerindeki Etkiler

Bu bölümde, işgücünde oluşacak bir artışın enflasyon üzerindeki etkileri incelenmiştir. Enflasyon makro seviyede bir değişken olduğu için yapılan analizde işgücü sektörel olarak ayrıştırılmak yerine bir bütün olarak ele alınmıştır. Genel bir istihdam artışının enflasyona

etkisi hesaplanmıştır.

Şekil 5: İstihdamın Enflasyon Üzerine Etkileri

NOT: Şekil 5 VAR modeli üzerinden hesaplananan, işgücü yüzde 1 arttığında enflasyonda oluşan tepkiyi göstermektedir.

Enflasyon üzerindeki etkiler makroekonomik analizde sıkça kullanılan, Vektör Ardışık Bağımlılık (VAR) modeli üzerinden hesaplanmıştır. Özetle, istihdam, GSYİH, tüketici fiyat endeksi, uzun ve kısa vadeli faizlerin bulunduğu bir modelde hem eşanlı hem de dinamik etkileri ele alarak işgücünde gerçekleşecek bir standart sapma değişimin (bu yüzde 1’lik bir istihdam artışına tekabül etmektedir) tüketici fiyat endeksi üzerinde yaratacağı değişim, yani diğer bir deyişle oluşturacağı enflasyon hesaplanmıştır. İstihdam artışı sonrası enflasyonda oluşacak tepki Şekil 5’te gösterilmiştir. Söz konusu etki istihdam şokundan yaklaşık altı ay çeyrek sonra maksimum seviyeye ulaşmakta ve istatistiksel olarak anlamlı hale gelmektedir. Buradan yola çıkarak istihdamda yüzde 1 artışın enflasyon üzerindeki nihai etkisinin kabaca bire bir olduğunu (yüzde 1 civarında) söyleyebilmek mümkündür. Enflasyonist etkinin görece sınırlı kalmasının altında yatan muhtemel sebep, istihdam artışlarının üretimi artırmak yolu ile talepten gelen enflasyonist etkiyi baskılamasıdır.

6 Tüketim Üzerindeki Etkiler

Analizin bu aşamasında her bir sektörde yapılan tüketimin işgücü ve sermaye geliri ile olan ilişkisine yoğunlaşmıştır. Bunu yaparken her bir sektör için hem işgücü hem de sermayenin birim gelirin ne kadarının tüketime ayrıldığına hesaplanması hedeflenmiştir. Marjinal tüketim eğilimi olarak adlandırılan bu katsayılar genelde çok yavaş değişime uğradığı için bu katsayılar aracılığıyla göçten kaynaklanan tüketim farkları hesaplanmıştır. Bu hesaplamada kullandığımız denklem aşağıdaki gibidir:

$$\text{Tüketim}_{s,t} = \beta_{1,s} \text{İşçi geliri}_{s,t} + \beta_{2,s} \text{Sermaye geliri}_{s,t} + \epsilon_{s,t}. \quad (1)$$

Yukarıdaki denklemde s ve t sırasıyla sektör ve yılı temsil etmektedir. Bu denklemde bütün değişkenler doğal logaritma olarak tanımlandığından $\beta_{1,s}$ ve $\beta_{2,s}$ işgücü ve sermayenin sektörel ölçekte tüketim eğilimini göstermektedir. OECD Girdi-Çıktı Tabloları'nda her bir sektör için yıllık tüketim verisi yer alsa da bu veri o sektörden bütün Türkiye'nin yaptığı tüketimi göstermektedir. Analizde Türkiye'nin herhangi bir sektörüne yapılan toplam tüketim yerine o sektörde çalışan işgücünün ve sermayenin yaptığı toplam tüketim kullanılmıştır. Bu tüketimi hesaplamak için şu yöntem izlenmiştir: OECD Girdi-Çıktı Tabloları'nda sektör düzeyinde sermaye ve emeğe ödenilen toplam gelire eşit olan katma değer verisi bulunmaktadır. Dolayısıyla her bir sektörün Türkiye'nin toplam katma değerindeki payı bilinmektedir. Her bir sektörün tüketim paylarının katma değer payları ile eşit olduğu varsayımı kullanılarak; her bir sektörden yapılan Türkiye çapında tüketim bütün sektörlerle dağıtılmıştır. Bu şekilde her sektörün diğer sektörlerden ne kadar tüketim yaptığı hesaplanmış buradan da her bir sektöre yapılan toplam tüketime ulaşılmıştır. Hesaplanan sektör düzeyindeki tüketim harcamaları denklem (1)'de $\text{Tüketim}_{s,t}$ değişkeni ile temsil edilmektedir.

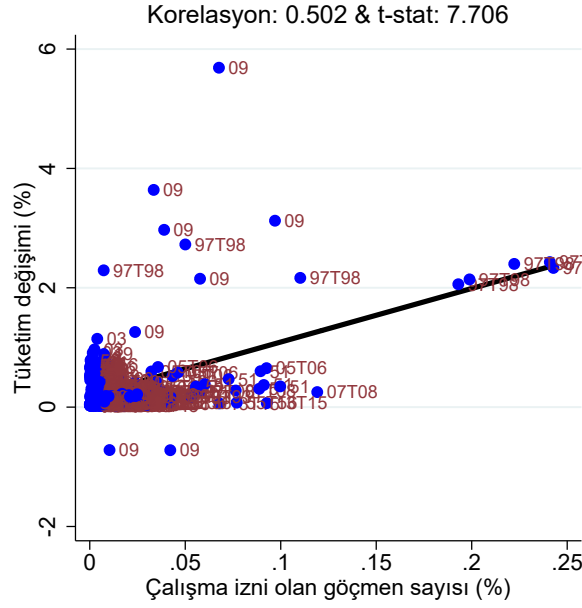
Analizde bu denklem öncelikle 1995-2010 arası için tahmin edilmiştir. Bu zaman aralığının kullanılmasının nedeni, bu dönem boyunca Türkiye'ye göçün sonraki yıllara

göre çok daha düşük olmasıdır. Dolayısıyla bu yıllar kullanılarak hesaplanan marjinal tüketim eğilimi katsayıları göçün etkisi olmadan hesaplanmış katsayılardır. Bu katsayılar kullanılarak 2011-2022 arasındaki işçi ve sermaye gelirleri yardımıyla bu yıllar arasında ima edilen tüketim hesaplanmıştır. İma edilen tüketim ile gerçekleşen tüketim arasındaki fark ise göçten kaynaklanan sektörel tüketim farkını vermektedir. Şekil 6 ve 7’te sonuçlar gösterilmiştir.

Şekil 6’ye bakıldığında göçten kaynaklanan sektörel tüketim değişimi ile o sektörde çalışma izni ile çalışan göçmen sayısı (toplam istihdama oranlı) arasında anlamlı pozitif bir ilişki gözlemlenmektedir.

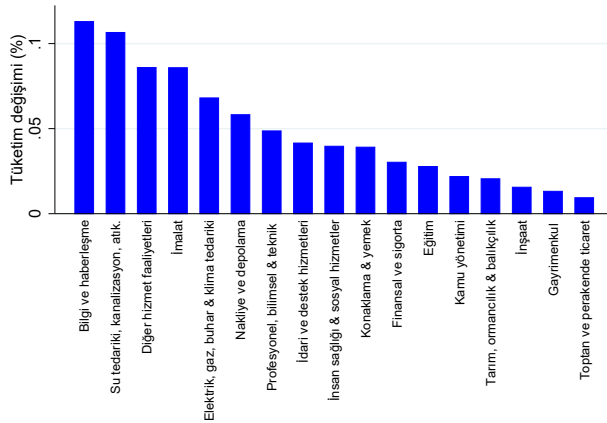
Şekil 7, göçten kaynaklı tüketim değişimi ile çalışma izni olan göçmen sayısını (toplam istihdama oranlı) 1 haneli NACE Revizyon 2 sektör düzeyinde göstermektedir. Göçten kaynaklı tüketim değişiminin sektörler arasında farklılık gösterdiği açıkça görülmektedir. Beyaz yaka çalışanların ağırlıklı olduğu sektörlerde tüketime yansıma daha yüksekken mavi yaka çalışanlarında yoğun olduğu sektörlerde işgücüne katılan göçmen sayısı ile tüketim arasındaki ilişki zayıflamaktadır. Bu durumun olası bir sebebi, mavi yakalı işlerde istihdam edilen göçmenlerin kazançlarını tasarruf edip göç ettikleri ülkelerde kalan ailelerine göndermeleri olabilir. Aynı şekilde, çalışma izni olan göçmenlerin sektörler arasında homojen olarak dağılmadığı gözlenmektedir.

Şekil 6: Tüketim Değişimi ve Çalışma İzni Olan Göçmen Sayısı Arasındaki İlişki

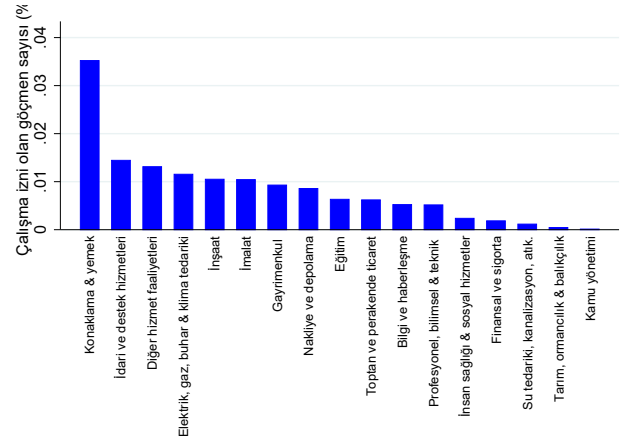

NOT: Şekil 6, tüketim değişimi ile çalışma izni olan göçmen sayısı (toplam istihdama oranlı) arasındaki ilişkiyi 45 farklı 2 haneli OECD sektör düzeyinde göstermektedir.

Şekil 7: Tüketim Değişimi ve Çalışma İzni Olan Göçmen Sayısı

(a) Tüketim değişimi (%)

(b) Çalışma izni olan göçmen sayısı (%)

NOT: Şekil 7, göçten kaynaklı tüketim değişimi ile çalışma izni olan göçmen sayısını (toplam istihdama oranlı) 1 haneli NACE Rev. 2 sektör düzeyinde göstermektedir. 45 farklı sektöre ait 2 haneli OECD ISIC Rev. 4 sektör düzeyinde ölçülen göçten kaynaklı tüketim değişimi ve çalışma izni olan göçmen sayısı (toplam istihdama oranlı) sektör düzeyindeki çıktı değerleriyle ağırlıklandırılarak 17 farklı 1 haneli NACE sektör düzeyinde 2011-2018 yılları arasında toplanmıştır.

Türkiye'ye göçün yoğun olduğu 2011 sonrası dönemde, sektör düzeyinde gerçekleşen

tüketim harcamalarındaki varyasyon ile çalışma izni olan göçmen sayısındaki sektörel varyasyon arasındaki ilişki düşünülerek, çalışma izni olan göçmen sayısı aşağıdaki denklemde açıklayıcı bir değişken olarak dahil edilmiştir:

$$\begin{aligned} \text{Tüketim}_{s,t} = & \beta_1 \text{İşçi geliri}_{s,t} + \beta_2 \text{Sermaye geliri}_{s,t} \\ & + \beta_3 \text{Çalışma izni olan göçmenler}_{s,t} + \text{Kontroller}_t + \epsilon_{s,t}. \end{aligned} \quad (2)$$

Yukarıdaki denklemde s ve t sırasıyla sektör ve yılı temsil etmektedir. Bu denklemde bütün değişkenler doğal logaritma olarak tanımlandığından β_1 ve β_2 işgücü ve sermayenin sektörel ölçekte tüketim eğilimini göstermektedir. Çalışma izni olan göçmen sayısının tüketim üzerindeki etkisi β_3 katsayısı ile temsil edilmektedir. Yıllık frekansta ve ülke düzeyinde ölçülen kontrol değişkenleri tahmin denklemimize eklenmiştir. Söz konusu değişkenler reel faiz, düzensiz göçmen sayısı, uluslararası koruma altında bulunan göçmen sayısı, ikamet izni olan göçmen sayısı ve ülke kredi temerrüt takasıdır.

Tablo 2, denklem (2)'in tahmin sonuçlarını göstermektedir. Tablodaki bulgular gelir değişkenlerinin yanı sıra, yukarıdaki tahminlerimize tutarlı olarak, çalışma izni olan göçmen sayısının sektörel tüketimi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilediğini göstermektedir. Örneklemimizi oluşturan 2016-2021 yılları arasında göçmen sayısında ortalama yıllık artış yüzde 0,12 olmuştur. Sütun 1'deki sonuçlara göre çalışma izni alan göçmen sayısının toplam istihdamdaki oranı bu ortalamayla dikkate alarak yüzde 0,12 arttığında, ortalama tüketim yüzde 0,71 (0,12x5,94) birim artmaktadır. Diğer üç sütunda da benzer sonuçlar görülmektedir.

7 Konut Fiyatları Üzerindeki Etkiler

Son dönemde Türkiye'de artan konut fiyatları oldukça dikkat çekicidir. Pandemi sonrası dönemde Avrupa başta olmak üzere birçok ülkede konut fiyatlarında artış gözlenirken,

Tablo 2: Göçmenlerin Tüketim Üzerindeki Etkileri

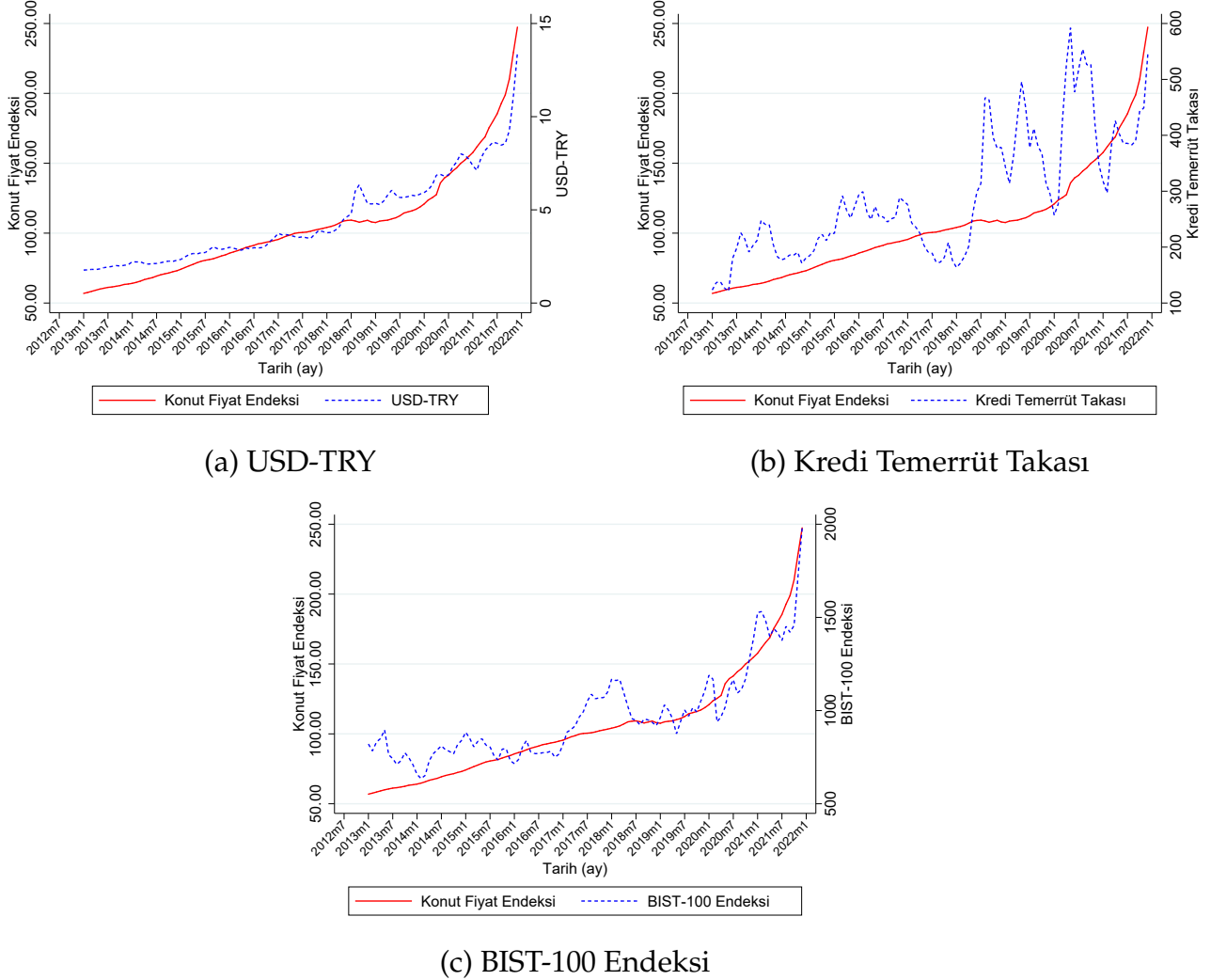
Bağımlı Değişken: Tüketim _{s,t}	(1)	(2)	(3)	(4)
İşçi geliri _{s,t}	0.550*** (0.042)	0.548*** (0.042)	0.548*** (0.042)	0.548*** (0.042)
Sermaye geliri _{s,t}	0.354*** (0.052)	0.358*** (0.052)	0.358*** (0.052)	0.358*** (0.051)
Çalışma izni olan göçmenlerin istihdama oranı _{s,t}	5.471** (2.130)	5.954* (2.134)	5.941** (2.137)	5.937** (2.131)
Reel faiz _t	-0.014 (0.022)	0.055 (0.089)	0.013 (0.029)	0.007 (0.024)
Düzensiz göçmenlerin istihdama oranı _t		-1.686 (2.769)		
Uluslararası koruma altında göçmenlerin istihdama oranı _t		1.376 (2.815)		
Geçici koruma altında göçmenlerin istihdama oranı _t		-0.029 (0.045)		
İkamet izinli göçmenlerin istihdama oranı _t		0.347 (0.838)		
Toplamda göçmenlerin istihdama oranı _t			-0.027* (0.015)	-0.031** (0.013)
Kredi temerrüt takası _t			-0.0004 (0.001)	
Gözlem Sayısı	360	360	360	360
R ²	0.9	0.9	0.9	0.9

NOT: Tablo 2, denklem (2)'in tahmin sonuçlarını içermektedir. Heteroskedastik uyumlu standart hatalar parantez içinde raporlanmış olup ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Türkiye'deki artış Avrupa Birliği veya OECD ülkeleri ortalamalarının oldukça üzerindedir, (OECD (2024)).

Konut fiyat endeksi genel ekonomik koşullar, talep ve arz dengesi, faiz oranları ve konut piyasasındaki diğer faktörlerden etkilenir. Örneğin, düşük faiz oranları genellikle konut kredisi talebini artırabilir ve bu da konut fiyatlarını yükseltebilir. Benzer şekilde, artan gelir seviyeleri ve istihdam durumu da konut talebini ve dolayısıyla konut fiyatlarını etkileyebilir. Konut fiyat endeksi özellikle son yıllarda hızla yükselmiştir.

Şekil 8: Konut Fiyat Endeksi ve Seçilmiş Finansal Göstergeler Arasındaki İlişki

NOT: Şekil 8’de konut fiyat endeksinin USD-TRY paritesi, 5 yıllık vadede kredi temerrüt takası (CDS) ve BIST-100 endeksi ile ilişkisi gösterilmiştir. Kaynak: Yahoo! Finance ve The Bloomberg Terminal.

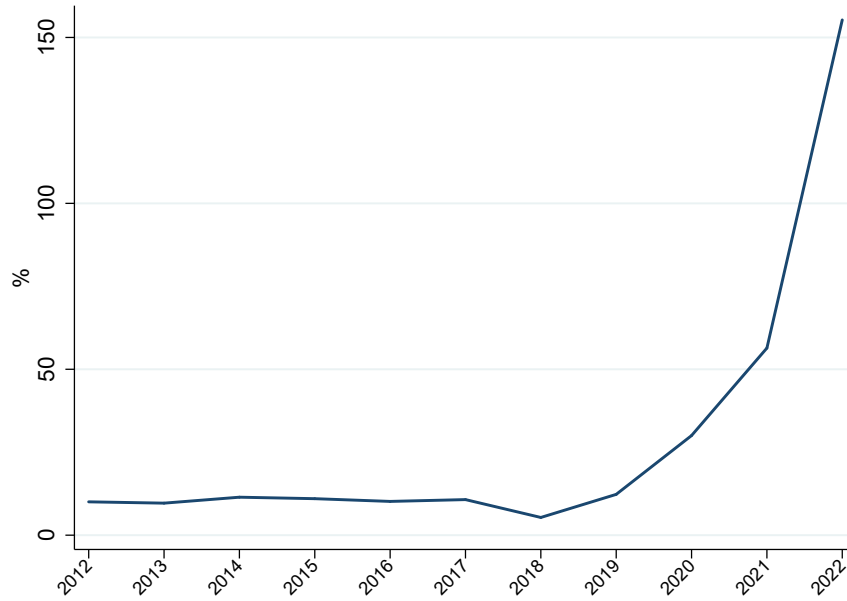
Konut fiyat endeksi ile reel faiz arasındaki korelasyonun -0,96 olmasından yola çıkarak, konut fiyatlarının yükselişiyle reel faiz arasındaki ters yönlü ilişkinin önemli olduğu söylenebilir. Bu nedenle, konut fiyatlarının yukarı yönlü trendinin makroekonomik politikaların bir sonucu olarak değerlendirilmesi mümkündür. Şekil 8’de görüleceği üzere, konut fiyat endeksi ekonomideki diğer bir çok anahtar gösterge ile birlikte hareket etmektedir.

Şekilde görüleceği üzere, konut fiyat endeksindeki artış bir taraftan USD-TRY

paritesiyle temsil edilen döviz kuru (panel (a)), diğer taraftan Türkiye'nin risk primini gösteren 5 yıllık kredi temerrüt takası oranı (panel (b)), ve nihayet BIST-100 endeksindeki artış (panel (c)) ile beraber hareket etmektedir.

Şekil 8'de gösterilen konut fiyat endeksi, konut fiyatlarındaki genel artışı ortaya koymakla birlikte bölgesel farklılıkları göstermemektedir. Bölgeler arasındaki farkların da dikkate alındığı bir konut fiyat enflasyonu, konut fiyatlarında özellikle son yıllarda yaşanan değişimleri daha net biçimde ortaya koyacaktır. Bu nedenle Şekil 9'da her bir bölge için hesaplanan konut fiyat enflasyonunun o bölgenin GSYİH'sı oranında ağırlandırılarak oluşturulan Türkiye geneli konut fiyat enflasyonu gösterilmiştir.

Şekil 9: Konut Fiyat Enflasyonu (Türkiye Geneli)

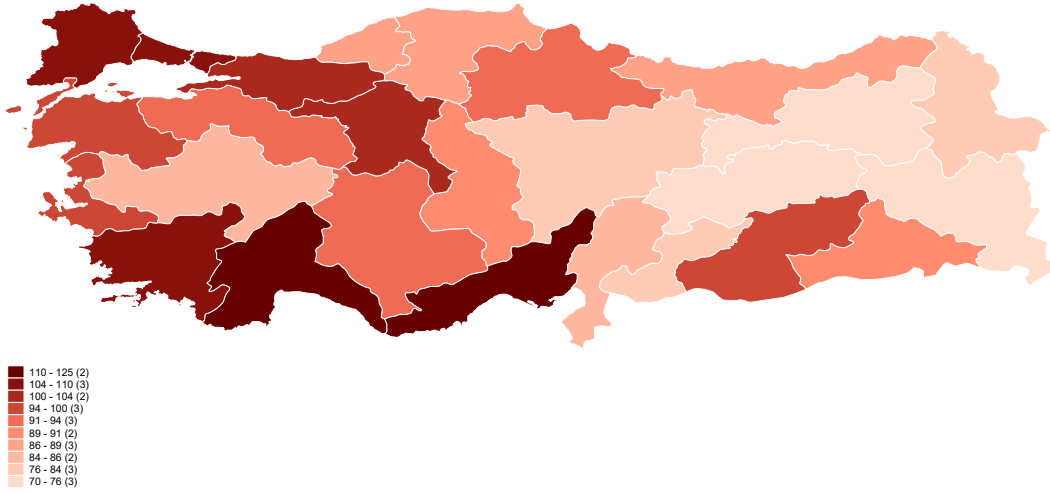

NOT: Şekil 9'da konut enflasyonu 2012-2022 yılları arasında gözlemlenmektedir. TCMB tarafından IBBS 2. Düzey (26 bölge) bazında raporlanan aylık KFE serisinin Aralık ayı değerleri kullanılarak her bölge için yıllık konut enflasyonu hesaplanmış ve elde edilen seri bölgesel GSYİH değerleriyle ağırlıklandırılarak Türkiye geneli konut enflasyonu serisi elde edilmiştir.

Şekil 9'daki resim çok nettir. Türkiye için 2021 öncesi ve sonrası olmak üzere konut fiyat enflasyonunda iki farklı dönem oluşmuştur. 2021 öncesi enflasyon görece düşük seyrederken 2021 sonrası enflasyon çok hızlı bir şekilde artmıştır. Bu anlamda bu iki

dönem birbirinden çok farklı özellikler göstermiştir.

Şekil 10: Konut Enflasyonu: Bölgesel Değişim

NOT: Şekil 10'da konut enflasyonu bölgesel verisi kullanılarak 26 bölgenin her biri için 2012-2020 ve 2021-2022 periyotları için ortalama konut enflasyonu hesaplanmıştır. Ortaya çıkan ortalamalar arasındaki fark Türkiye haritasında renklendirilmiştir. Ortalamalar arasındaki fark büyüdükçe haritadaki renk koyulaşmaktadır.

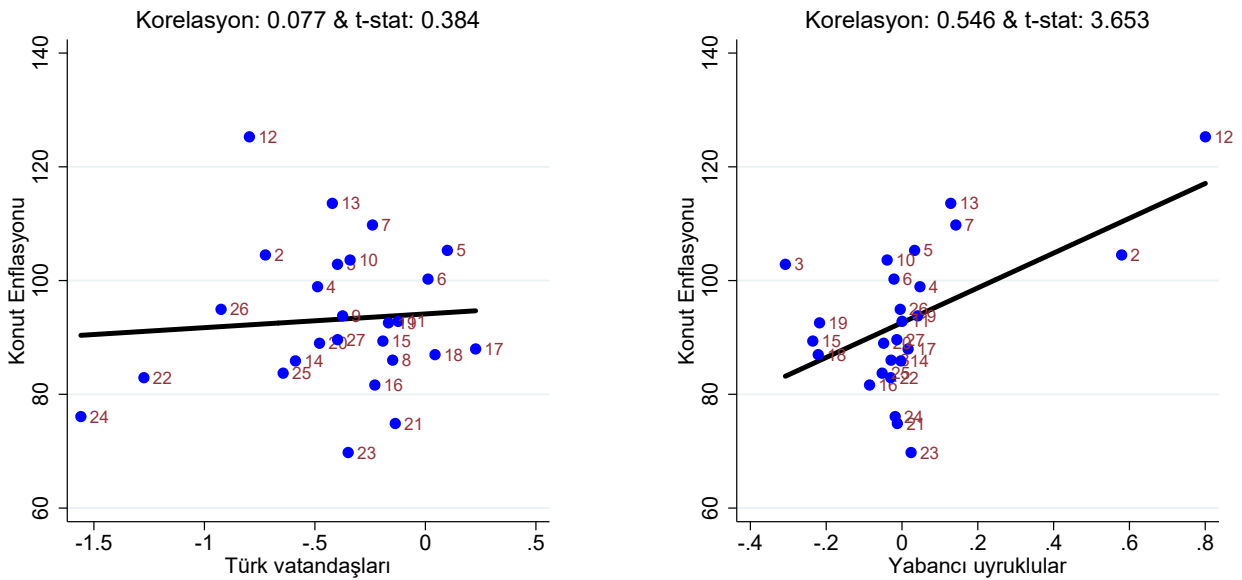
Konut fiyatlarının artışında, düşük faiz politikalarının devam ettiği bir ortamda gayrimenkulün alternatif yatırım aracı haline gelmesinin yanında özellikle Rusya ve Ukrayna arasında meydana gelen savaş nedeniyle bu ülkelerin vatandaşlarından gelen konut talebinin hızlanmasının etkisi olabilir. Rusya-Ukrayna savaşı da heteredoks politikaların uygulamaya konduğu 2020 sonrasında gerçekleştiğinden bu iki etki aynı dönemde konut piyasasını etkilemiştir. Bu etkileri ayrıştırabilmek için öncelikle her bir bölgede 2021 öncesi ve sonrasında ortalama enflasyon hesaplanmış, daha sonra her bölge için bu ortalama enflasyonlar arasındaki farklar hesaplanarak 2021 sonrasında yaşanan kırılmanın sayısal bir ölçüsü elde edilmiştir. Bu fiyat artışları ile bölgelere gerçekleşen göç arasındaki ilişki, Rusya-Ukrayna savaşının enflasyondaki bu radikal değişiklikte etkisi olup olmadığı konusunda yardımcı olacaktır. Bunu anlamak için her bir bölgede yaşanan enflasyon farkının bölgelere göre dağılımı Şekil 10'da gösterilmiştir.

Koyu kırmızı olan bölgelerde enflasyondaki 2021 öncesi ve sonrası dönemler arasındaki ortalama farklar çok yüksekken açık renkli bölgelerde bu fark düşüktür. Şekil 10'da konut enflasyonunda 2021'de yaşanan kırılmanın sadece üç büyük şehirde olmadığı özellikle

Muğla, Antalya ve Adana’da bu kırılmanın çok yoğun olarak yaşandığı görülmektedir. Rusya ve Ukrayna arasındaki savaştan kaçanların daha çok bu bölgelere yerleştiği düşünüldüğünde Şekil 10’da yabancı uyruklu kişilerin yarattığı göç dalgasının konut fiyat enflasyonunda yaşanan kırılmaya katkısı olduğu sonucu çıkartılabilir.

Analizi bir adım daha öteye götürerek harita üzerinde görsel olarak tespit edilen ilişkiyi istatistiki açıdan da göstermek amacıyla bölgelerdeki konut fiyat artışları ile bu bölgelere olan göç arasındaki bağlantı Şekil 11’de gösterilmiştir.

Şekil 11: Konut Enflasyonu ve Göç Arasındaki İlişki

NOT: Şekil 11 konut enflasyonu ile göç arasındaki ilişkiyi 26 farklı bölge için göstermektedir. y eksenindeki değerler, 26 bölgenin her biri için sırasıyla 2012-2020 ve 2021-2022 dönemleri arasındaki ortalama konut enflasyonu farkını temsil etmektedir. Aynı şekilde, x eksenindeki değerler, söz konusu bölgelerin her biri için 2012-2020 ve 2021-2022 dönemlerinde Türkiye'ye göç eden ortalama kişi sayısının farkına eşittir. Alt paneller (a)-(b)'de x eksenindeki değerler vatandaşlığa göre değişiklik göstermektedir.

Bu görsellere bakıldığında Türk vatandaşlarından kaynaklanan göçlerin konut fiyatları üzerine etkisi neredeyse yokken, yabancı uyrukluların net göçleri ile bölge bazında konut fiyatları arasında pozitif bir ilişki gözlenmektedir.

Buraya kadarki analizde, konut fiyat enflasyonunda yaşanan hareketler hem 2020 sonrası ekonomide uygulanan politikalardan hem de özellikle 2020 sonrasında artan göç

açısından ayrı ayrı incelenmiştir. Çalışmanın bu aşamasında bütün bu etmenlerin eşanlı etkisi eldeki verinin yardımıyla hesaplanan bir panel veri analizi ile incelenmiştir. Tahmin edilen denklemlerin ana çekirdeğini ise aşağıdaki denklem (3) oluşturmaktadır.

$$\begin{aligned} \% \Delta KFE_{b,t} = & \beta_1 D2021_t \times \% \Delta \text{Göçmen Oranı}_{b,t} + \beta_2 D2021_t \times \% \Delta \text{Yerli Oranı}_{b,t} \\ & + \beta_3 \% \Delta \text{Göçmen Oranı}_{b,t} + \beta_4 \% \Delta \text{Yerli Oranı}_{b,t} + \beta_5 D2021_t \\ & + \text{Kontroller}_{b,t} + \mu_b + \mu_t + \epsilon_{b,t}. \end{aligned} \quad (3)$$

Denklemde b ve t sırasıyla bölge ve yılı temsil etmektedir. Bağımlı değişken konut fiyat endeksindeki yüzdesel değişimi temsil ederken; açıklayıcı değişkenler vatandaşlık durumuna göre göç nüfus yüzdesel değişimini (toplam nüfusa oranlı) ifade etmektedir. Bölgesel göçün konut fiyatlarına gecikmeli olası etkilerini kontrol etmek amacıyla, söz konusu açıklayıcı değişkenlerin bir önceki yıldaki değerleri de tahmin denklemine eklenmiştir. Yıllık frekansta ve bölge düzeyinde ölçülen GSYİH (doğal logaritma) geliri ile konut talebi arasındaki ilişkiyi kontrol etmek amacıyla tahmin denklemine eklenmiştir.

Bölge sabit etkileri (μ_b), ilgili bölgeye ait şehirleşme, kırsal kesim büyüklüğü ve arsa arzı gibi zaman içinde değişme ihtimali düşük olan bölgesel sabit faktörleri temsil etmektedir. Örneğin, konut arzını etkileyen başlıca etken arsa arzıdır. Arsa arzının bol olduğu kentlerde arsa fiyat düzeyleri, kıt olan kentlere göre daha düşük olmaktadır. Söz konusu olası negatif ilişkiden kaynaklanan “içsellik sorunu” tahmin denkleminde kontrol edilmezse; bölgesel göçün konut enflasyonu üzerindeki etkisini tam olarak ölçmek mümkün olmamaktadır. Bu sebeple bölgesel sabit faktörlerin kontrol edilmesi, hipotezleri doğru şekilde test etmemiz açısından elzemdir.

Tahmin denklemine eklenen yıl sabit etkiler (μ_t), ülke düzeyinde zaman içinde değişen ve konut enflasyonunu etkileyen faktörleri temsil etmektedir. Örnek vermek gerekirse, konut inşası sürecindeki bürokratik kısıtlar konut arzını; genel ekonomik koşulların etkisiyle biçimlenen konut kredisi ortalama vadesi ve konut kredisi faiz oranları, Şekil 8’de resmedilen alternatif yatırım araçlarının göreceli getirisi konut talebini dolayısıyla konut

enflasyonunu etkileyen faktörlerdir.

Özellikle Şekil 11'den yola çıkarak, denklemde sorulan soruya cevap vermesi açısından en kritik değişken, hem 2021 ve sonrasını gösteren gölge değişken (zaman sabit etkileri olan denklemlerde bu değişkenin görevini zaman sabit etkileri üstlenecektir) hem de göçmenlerin konut fiyat enflasyonu üzerine etkisini özellikle 2021 sonrası gelişmeler açısından gösteren $D2021 \times \% \Delta \text{Göçmen Oranı}_{b,t}$ ve $D2021 \times \% \Delta \text{Yerli Oranı}_{b,t}$ değişkenleridir. Bu değişkenlerin katsayılarının tahmini ile elde edilecek parametrelerden hesaplanacak anlamlı bir bulgu aynı zamanda Şekil 10 ve Şekil 11 belirtilen ilişkilerin istatitiki olarak da anlamlı olduğu sonucuna varılmasını sağlayacaktır. Özellikle 2020 sonrası uygulanan ekonomi politikaları hem bölge bazlı GSYİH hem de zaman sabit etkileri ile kontrol edildiği için, göçmenlerin etkisi ülkede uygulanan politikalardan bağımsız olarak ortaya çıkacaktır. Tablo 3, denklem (3)'in tahmin sonuçlarını göstermektedir.

Bu analizi yaparken, özellikle yabancı uyruklu göçün konut fiyat enflasyonu üzerindeki etkisinin mümkün olduğu kadar sağlıklı bir şekilde tahmin edilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla, ekonometrik spesifikasyonda özellikle bu sonuçlara direkt etki edebilecek etmenlerin kontrolüne özen gösterilmiştir. Bu kontroller ise hem konut fiyat enflasyonunun verisinin kendisinden kaynaklanan, hem de gözlemlenmesi zor olan bazı etmenlerdir. Öncelikle konut fiyatlarında yaşanan enflasyona baktığımızda konut fiyatlarında zaman sabit etkilerini kontrol ettiğimizde dahi anlamlı bir otokorelasyonun varlığı görülmektedir. Bunun nedeni konut fiyat enflasyonunda son 10 yılda, ama özellikle de son 4 yılda görülen artma eğilimidir. Bunun sonucu olarak da, demografik değişikliklerin gayrimenkul fiyatına etkilerinin en belirgin olduğu dönem 2021 ve sonrasıdır. Bu durum özellikle 5. sütunda bu değişkenlerin özellikle 2021 sonrasındaki etkilerinin ayrıştırıldığı etkileşim (interaction) değişkenlerinin parametrelerinde görülmektedir. Buradan çıkan sonuçlara göre göçmenlerin toplam nüfusa oranının ancak 2021 sonrasında anlamlı bir şekilde konut fiyat enflasyonuna etki ettiği görülmektedir. Yabancı uyruklu göçmenler incelendiğinde, göçmenlerin bölgesel nüfus içindeki oranında meydana gelen değişiklikler hem aynı

dönemde hem de bir sonraki yılda da konut fiyat enflasyonunu etkilemektedir. Fakat bu etkiler sadece 2021 sonrasında istatistiki olarak anlamlıdır.

Tablo 3: Göçmenlerin Konut Enflasyonu Üzerindeki Etkileri

Bağımlı Değişken: $\% \Delta KFE_{b,t}$					
$D2021_t \times \% \Delta \text{Göçmen Oranı}_{b,t}$					18.134*** (3.248)
$D2021_t \times \% \Delta \text{Yerli Oranı}_{b,t}$					2.067 (2.349)
$D2021_t \times \% \Delta \text{Göçmen Oranı}_{b,t-1}$					22.013** (6.204)
$D2021_t \times \% \Delta \text{Yerli Oranı}_{b,t-1}$					4.116 (2.758)
$D2021_t$		83.137*** (2.699)	6.125 (4.772)		
$\% \Delta \text{Göçmen Oranı}_{b,t}$	-23.077** (9.545)	-26.366*** (5.940)	-10.283** (2.805)	1.428 (3.572)	-2.193 (2.193)
$\% \Delta \text{Yerli Oranı}_{b,t}$	-6.441** (2.901)	-1.962* (0.995)	-3.540*** (0.676)	0.218 (0.762)	1.046 (0.765)
$\% \Delta \text{Göçmen Oranı}_{b,t-1}$					-0.763 (3.813)
$\% \Delta \text{Yerli Oranı}_{b,t-1}$					2.067*** (0.553)
$GSYIH_{b,t}$	181.448*** (9.728)	38.796*** (5.842)	36.457** (11.517)	32.360* (16.087)	10.333 (16.457)
$\% \Delta KFE_{b,t-1}$			2.158*** (0.155)	0.524*** (0.132)	0.284** (0.121)
$\% \Delta KFE_{b,t-2}$			0.527* (0.280)	-0.231 (0.190)	-0.178 (0.116)
Bölge Sabit Etki	var	var	var	var	var
Yıl Sabit Etki	yok	yok	yok	var	var
Gözlem Sayısı	286	286	234	234	234
R ²	0.43	0.74	0.9	0.98	0.98

NOT: Tablo 3, denklem (3)'in tahmin sonuçlarını içermektedir. Heteroskedastik uyumlu standart hatalar parantez içinde raporlanmış olup ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Elde edilen bulgulara göre, 2021 sonrasında yabancı uyruklu göçmenlerin o bölgedeki toplam nüfusa oranında yaşanacak yüzde 1 puanlık artış, konut fiyat enflasyonu üzerine aynı dönemde yüzde 18'lik artış yaratırken bu etki bir sonraki yıl yüzde 22'ye çıkmaktadır. Dolayısıyla, 2021 sonrasında yabancı uyruklu göçmen nüfusun yüzde 1 artışında uzun dönemde konut fiyat enflasyonu üzerine birikimli etkileri yüzde 40'a kadar yükselmektedir. Bu etkileri bir örnekle açıklamak konuyu netleştirecektir. Örneğin Adana

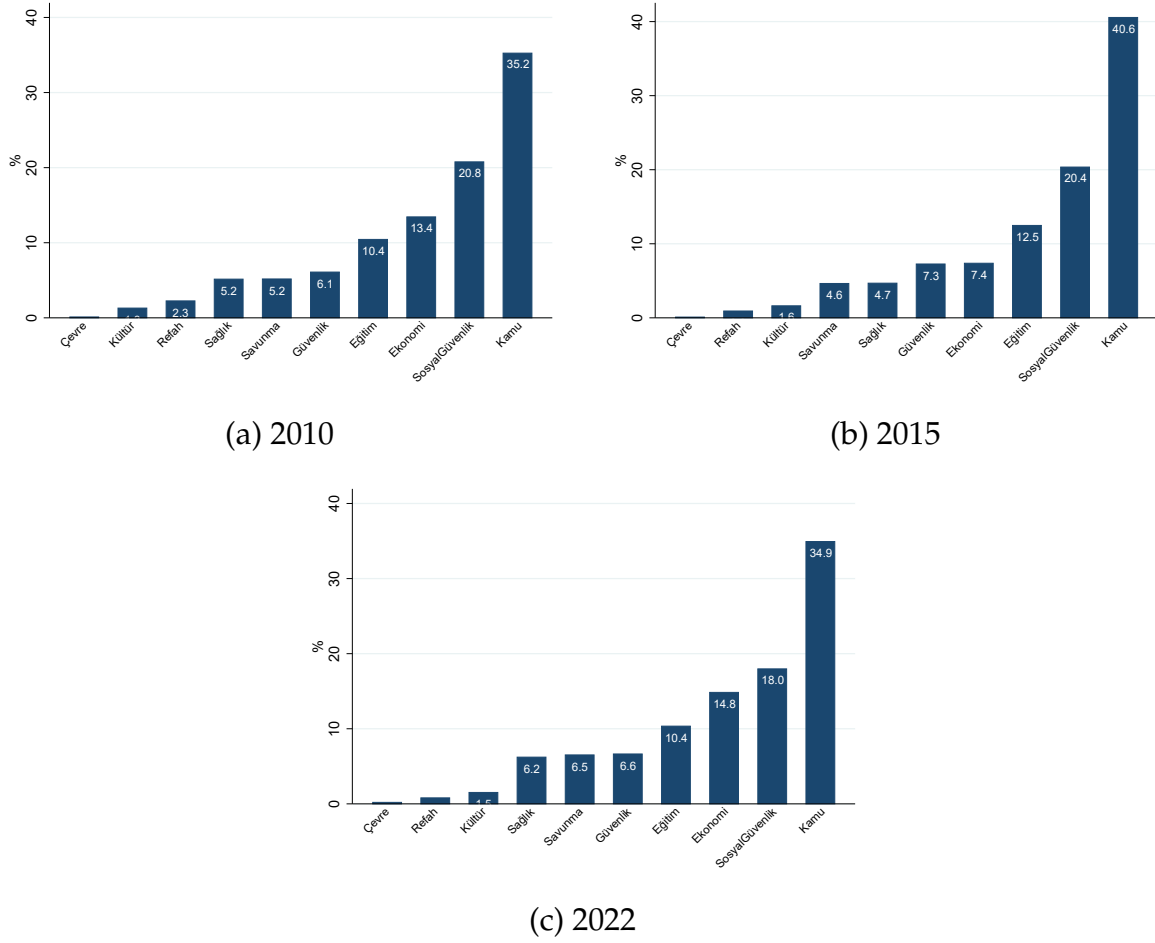
ve Mersin şehirlerini içeren bölgede yabancı göçün bölgesel nüfusa oranı 2020 yılında yüzde 1 iken bu oran 2023 yılına gelindiğinde yüzde 1,5'a çıkmıştır. Aynı dönemde bu bölgede konut fiyatlarında yaşanan enflasyon ise yüzde 28,5'tan yüzde 183'e çıkmıştır. Dolayısıyla elde edilen bulgulara göre bu artışta yüzde 20'lik $((1,5-1) \times 40)$ pay bölgeye gerçekleşen yabancı göç kaynaklıdır. Türkiye genelinde tüketici fiyatları enflasyonu içinde konut fiyatlarının payının yüzde 14 olduğu düşünülürse, yabancı göçmenlerin toplam nüfusa oranında yaşanacak yüzde 1 puanlık bir artışın konut fiyatları üzerinden genel enflasyona etkisi yüzde 5,6'lık bir artış şeklinde olacaktır.

Öte yandan, aynı etki yerli göçmen hareketlerinde gözlenmemektedir. Yurtiçi göçün toplam nüfusa oranının konut fiyat enflasyonuna etkisi bütün 2012-2023 zaman dilimi boyunca etkilidir. Yerli nüfus sayısındaki artış 2021 öncesinde de etkin iken bu etki gecikmeli olarak görülmektedir. Fakat yabancı göçün aksine 2021 sonrasında artan bir etki bulunmamıştır. 2012'den itibaren genel olarak yerli göçün toplam nüfusa oranı yüzde 1 puanlık bir artış gösterdiğinde bölgesel konut fiyat enflasyonunda yüzde 2 puanlık bir artış gözlenmektedir. Ancak bu artış etkisini aynı yıl değil bir sonraki yıl gecikmeli olarak göstermektedir. Bu etki istatistiki olarak da anlamlı olmakla birlikte 2021 sonrasında yabancı göçün etkisiyle karşılaştırıldığında oldukça düşük kalmaktadır.

8 Kamu Harcamaları Üzerindeki Etkiler

Bu bölümde T.C. vatandaşlığına geçmiş göçmen bireylerin kamu harcamaları üzerindeki etkilerini incelemek amacı ile üç ayrı tarih itibariyle bütçe gider dağılımı alt kalemleri ile sunulmuştur.

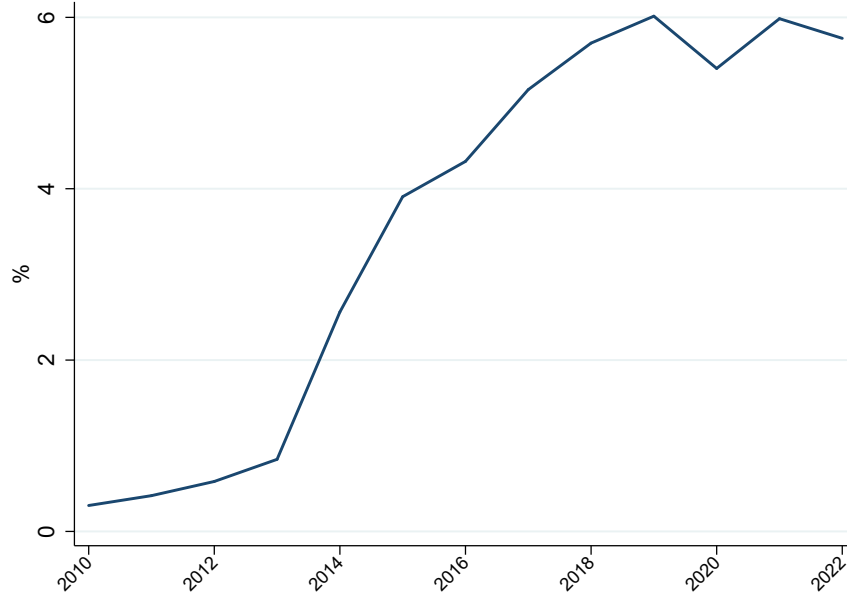
Şekil 12: Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Ait Bütçe Gider Dağılımı

NOT: Şekil 12’de x eksenı üzerinde gösterilen gider kalemlerinin hükümete ait toplam bütçedeki oranı yüzde olarak büyükten küçüğe sıralanmıştır. Alt paneller (a)-(c)’de sırasıyla 2010, 2015 ve 2022 yıllarına ait yüzdeler sunulmaktadır. Söz konusu gider kalemlerine karşılık gelen başlıklar şu şekilde detaylandırılmıştır: “Ekonomi: Ekonomik İşler ve Hizmetler”; “Kamu: Genel Kamu Hizmetleri”; “Savunma: Savunma Hizmetleri”; “Güvenlik: Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri”; “Eğitim: Eğitim Hizmetleri”; “Çevre: Çevre Koruma Hizmetleri”; “Refah: İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri”; “Sağlık: Sağlık Hizmetleri”; “Kültür: Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri” ve “Sosyal Güvenlik: Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri”.

Şekil 12’deki üç panel sırasıyla 2010, 2015 ve 2022 yıllarına ait bütçe giderlerini göstermektedir. Zaman içerisinde bütçe giderlerinin alt kalemlerinin yüzdesel ağırlıklarında büyük değişiklikler gözlenmemektedir. Bununla birlikte vatandaşlık alan bireylerin doğrudan faydalanması gereken eğitim ve sağlık hizmetlerine ayrılan bütçenin göçmenler dahil toplam nüfus içindeki kişi başına düşen payı incelendiğinde 2021 sonrası dönemde hafif bir azalma göze çarpmaktadır (Şekil 13).

Şekil 13: Kişi Başına Düşen Eğitim ve Sağlık Giderleri

NOT: Şekil 13'te kişi başına düşen Eğitim ve Sağlık Giderleri (ESG), (1) Türkiye'ye yabancı uyrukluların göç etmediği ve (2) Türkiye'ye yabancı uyrukluların göç ettiği durumlar düşünülerek iki farklı senaryoda hesaplanmış ve aradaki fark yüzde değişim olarak ($\frac{ESG_1 - ESG_2}{ESG_1} \times 100$) 2010-2022 yılları arasında sunulmuştur.

9 Sonuçlar

Bu raporda T.C. vatandaşlığına geçen göçmenlerin ekonomi üzerinde yarattığı etkiler incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar özetlenecek olursa:

- **Emek piyasası üzerindeki etkiler:** T.C. vatandaşlığına geçen göçmenlerin emek piyasasına etkisi pozitifdir. Toplam göçmenlerin yüzde 50'sinin vatandaşlığına geçtiği var sayılan baz senaryoda, emek piyasasında ağırlıklı olarak 20-35 yaş aralığında ve Arap ülkelerinden gelen erkeklerin istihdama katıldıkları, bu etkinin 2019 sonrası dönemde arttığı gözlemlenmektedir. Sektörel bazda incelediğimizde istihdam artışının en yoğun olduğu sektörlerin hizmet sektörü olduğu göze çarpmaktadır. En fazla istihdam artışı yaratan üç sektör sırasıyla konaklama ve yemek, idari ve destek hizmetleri, ve diğer hizmet faaliyetleri sektörleridir.

- **Üretim üzerindeki etkiler:** T.C. vatandaşlığına geçen göçmenlerin üretime etkisi pozitifdir. Toplam göçmenlerin yüzde 50'sinin vatandaşlığa geçtiği var sayılan baz senaryoda GSYİH üzerinde yüzde 1.2 kadar bir artış hesaplanmıştır. Bu senaryoda kişi başına düşen milli gelirde yüzde 1.5'lik bir azalma hesaplanmıştır.
- **Enflasyon üzerindeki etkiler:** T.C. vatandaşlığına geçen göçmenlerin enflasyon üzerinde pozitif bir etkisi vardır. Toplam göçmenlerin yüzde 50'sinin T.C vatandaşlığına geçtiği var sayılan baz senaryoda bu vatandaşların hepsinin istihdama katılması durumunda toplam istihdam yüzde 10 artmaktadır. Bu şartlar altında manşet enflasyon üzerinde yaklaşık yüzde 10'luk bir artış beklenmektedir.
- **Tüketim üzerindeki etkiler:** T.C. vatandaşlığına geçen göçmenlerin tüketime etkisi pozitifdir. Toplam göçmenlerin yüzde 50'sinin T.C vatandaşlığına geçtiğini var saydığımız baz senaryodan hareketle tüketimdeki artışı sektörel bazda incelediğimizde tüketime en fazla pozitif katkı veren üç sektörün bilgi ve haberleşme, su tedariki ve kanalizasyon ve diğer hizmet faaliyetleri olduğu gözlenmektedir. Buna karşılık tüketimin en az etkilendiği sektörler inşaat, gayrimenkul ve toptan ve perakende ticaret sektörleridir. 2016-2021 yılları arasında göçmen sayısında ortalama yıllık artış yüzde 0,12 olmuştur. Buna göre çalışma izni alan göçmen sayısının toplam istihdamdaki oranı bu ortalamayı dikkate alarak yüzde 0,12 arttığında, ortalama tüketim yüzde 0,71 ($0,12 \times 5,94$) artmaktadır.
- **Konut piyasası üzerindeki etkiler:** Türkiye genelinde incelendiğinde T.C. vatandaşlığına geçen göçmen bireylerin toplam gayrimenkul talebi üzerindeki etkileri diğer sektörlerle nazaran düşüktür. Bununla birlikte miktarsal olarak olmasa da fiyat bazında önemli bir etki tespit edilmiştir. Özellikle, 12 Ocak 2020'de kabul edilen kanun ile birlikte lüks konut satın alma karşılığı T.C. vatandaşlığı verilmesinin enflasyonist etkileri belirgindir. 2021 sonrasında yabancı uyruklu göçmenlerin o bölgedeki toplam nüfusa oranında yaşanacak yüzde 1 puanlık artış, konut fiyat

enflasyonu üzerine aynı dönemde yüzde 18'lik artış yaratırken bu etki bir sonraki yıl yüzde 22'ye çıkmaktadır. Dolayısıyla, baz senaryomuzdan hareketle toplam göçmenlerin yüzde 50'sinin T.C. vatandaşlığına geçtiği varsayımı altında konut fiyat enflasyonunun birikimli etkileri yüzde 120'ye ulaşmaktadır.

- **Kamu harcamaları üzerindeki etkiler:** T.C. vatandaşlığına geçen göçmen bireylerin kamu maliyesi üzerinde özellikle eğitim ve sağlık hizmetlerinde artışa sebep olması kaçınılmazdır. Her ne kadar bütçe harcamaları içerisinde bu tür bir ayrıştırma yapabilmek mümkün olmasa da zaman içerisinde kişi başına düşen toplam eğitim ve sağlık hizmetleri incelendiğinde 2021 sonrası dönemde bir azalma saptanmıştır.
- **Emeklilik ve Sosyal Güvenlik Sistemi üzerindeki etkiler:** T.C. vatandaşlığına geçen göçmen bireylerin sosyal güvenlik sistemi üzerindeki etkileri yaşlı nüfusun çalışan nüfusa bağımlılık oranı üzerinden değerlendirilmiştir. Baz senaryomuzdan yola çıkarak eğer 2022 yılındaki göçmen nüfusun yarısının Türk vatandaşı olduğunu varsayarsak 2022 yılında hesaplanan bağımlılık oranının değeri % 14,2'den % 14,01'e düşmektedir. Yani çalışan genç nüfustaki artışın sosyal güvenlik sistemi üzerindeki yük üzerinde sınırlı miktarda hafifletici bir etki yapmaktadır.

References

- Çakmaklı, Cem, Selva Demiralp, Şebnem Kalemli Özcan, Sevcan Yeşiltaş, and Muhammed A Yıldırım, “COVID-19 and emerging markets: A SIR model, demand shocks and capital flows,” *Journal of International Economics*, 2023, 145, 103825.
- , —, —, —, —, and —, “Pandeminin Sektörel Maliyetleri: Ticarete Açık Olmanın Rolü Nedir?,” *İstanbul İktisat Dergisi*, 2023, 72 (2), 431–451.
- CSGB, “Yabancıların Çalışma İzinleri,” <https://www.csgeb.gov.tr/media/63117/yabanciizin2019.pdf> 2019.
- Eurostat, “İstihdam Verisi,” https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/page/lfsa_egan22d 2022.
- Göçİdaresi, “Göçmenlerin İkamet İzinleri,” <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri> 2022.
- Maliye, “Genel Bütçe İstatistikleri,” <https://muhasibat.hmb.gov.tr/merkezi-yonetim-butce-istatistikleri> 2023.
- OECD, “Inter Country Input-Output Tables,” <https://www.oecd.org/sti/ind/inter-country-input-output-tables.htm> 2021.
- , *OECD Economic Outlook, Interim Report February 2024* 2024.
- SGK, “Kayıtdışı İstihdam Oranları,” http://eski.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari 2021.
- TCMB, “Konut Fiyat Endeksi,” https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket/collapse_26/5949/DataGroup/turkish/bie_hkfe/ 2023.
- TUIK, “Uluslararası Göç İstatistikleri,” <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Goc-Istatistikleri-2022-49457> 2022.
- TUIK2, “Nüfus ve Demografi,” <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109> 2022.
- TUIK3, “Ulusal Hesaplar,” <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Ulusal-Hesaplar-113> 2022.